

5. International Monetary Fund. Global Economic Outlook Update, January 28, 2009. — Economist, 31. 01. 2009.

6. Глущенко В.В. Финансовые риски в условиях глобализации // Финансы и кредит. — 2009. — № 19. — С. 19—25.

7. Мамотенко Д.Ю. Глобалізація міжнародних фінансових ринків // Гуманітарний вісник ЗДІА. — 2009. — Вип. 39. — С. 229—237.

8. Суэтин А.А. Финансовые рынки в мировой экономике. — М.: Экономистъ, 2008. — 587 с.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2010.

УДК 331.53

Л.М. Лавриненко, канд. екон. наук.,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПОТРЕБИ РИНКУ ПРАЦІ У МОЛОДИХ ФАХІВЦЯХ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Анотация. Проаналізовано специфіку проблеми збалансування попиту і пропозиції у кваліфікованій робочій силі, відповідність ринку освітніх послуг ринку праці. У статті розглянуто заходи удосконалення механізму визначення щорічної потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках.

Аннотация. Проанализирована специфика проблемы сбалансирования спроса и предложения в квалифицированной рабочей силе, соответствие рынка образовательных услуг рынку труда. В статье рассматриваются меры совершенствования механизма определения ежегодной потребности рынка труда в специалистах с высшим образованием и квалифицированных рабочих.

Annotation. Analyzed the specifics of the problem of balancing supply and demand for skilled labor, compliance with the education market labor market. The article considers measures to improve the mechanism determining the annual needs of the labor market for specialists with higher education and skilled workers.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Ринок освітніх послуг, освіта, професійна підготовка, ринок праці, робоча сила, кваліфікована робоча сила

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Рынок образовательных услуг, образование, профессиональная подготовка, рынок труда, рабочая сила, квалифицированная рабочая сила.

KEYWORDS. Market of educational services, education, training, labor market, labor, skilled labor force.

Постановка проблеми. Радикальні зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві у зв'язку з розвитком ринкових відносин, стосуються всіх аспектів життя суспільства, в тому числі підготовки молодих фахівців із вищою освітою та їхньої зайнятості.

В Україні проводиться активна соціальна політика стосовно підготовки та зайнятості фахівців із вищою освітою, яка спрямована на входження національної освіти до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору. Але, і зарубіжні і вітчизняні вчені відзначають, що система освіти не задовольняє сучасним вимогам і внаслідок цього знаходиться в стані кризи. У нашій країні криза освіти має подвійну природу. По-перше, вона є проявом глобальної кризи освіти. По-друге, вона відбувається в обстановці та під могутньою дією кризи держави, всієї соціально-економічної і суспільно-політичної системи.

Система української освіти, а особливо вищої освіти, має свої переваги та недоліки. Зокрема, вона здатна здійснювати підготовку кадрів практично за всіма напрямками науки, техніки та виробництва. Також, можна відзначити, що за масштабами підготовки фахівців та забезпеченню кадрами вона займає теж лідируюче місце. Але склалась дуже «двояка» ситуація, з одного боку, перенасиченість ринку праці окремими професіями, з іншого, у сучасних умовах країні потрібні такі фахівці, які не тільки не випускаються на сьогоднішній день, але для яких наша освітня система ще не підготувала науково-методичну базу. Система освіти в її нинішньому стані здатна дати майбутньому фахівцеві в кращому разі лише світоглядну базу. Але, на практиці, готувати людину до роботи по конкретній спеціальності і в конкретній фірмі доводиться вже усередині бізнес-структур. Проте, майстри своєї справи, або, як мінімум, люди, що володіють достатнім набором професійних знань і загальним уявленням про те, де і як їх застосовувати, потрібні бізнесу зараз і тепер. Зазначимо насамперед, що зв'язок між освітою і конкурентоспроможністю робочої сили не обов'язково є прямим. Найчастіше він має вигляд: професійна освіта → якість робочої сили → конкурентоспроможність робочої сили. Причому, зростання професійного рівня працівника вочевидь поліпшує якість робочої сили, але не завжди гарантує її конкурентоспроможність на ринку праці. Конкурентоспроможність працівника на ринку праці, його впевненість у працевлаштуванні та одержанні високої заробітної плати багато в чому залежать від набутої ним професійної освіти. При цьому сфера освітніх послуг має відповідати на виклики ринку праці, а результативність про-

ведення тих чи інших освітніх реформ слід оцінювати, у тому числі, й за показниками стану ринку праці.

Аналіз останніх джерел та публікацій. У такому ракурсі дослідження професійної освіти ведуть В. Антонюк, О. Грішнова, Т. Кір'ян, Е. Лібанова, О. Новікова, І. Петрова, В. Савченко, Л. Шаульська, Г. Ярошенко та інші вчені. Головна увага концентрується навколо питань організації професійної освіти, напрямів удосконалення підготовки кваліфікованих кадрів. Тим часом є низка глибинних причин, які значно підривають можливості сучасної професійної освіти щодо формування конкурентоспроможної робочої сили в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз проблеми щодо удосконалення механізму визначення щорічної потреби економіки країни у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках пов'язаний з глобальними змінами розвитку економіки України та необхідністю збалансування попиту і пропозицій у кваліфікованій робочій силі, відповідності ринку освітніх послуг ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта та професійна підготовка є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства. Розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонічно поєднуватися з реформою освіти та професійної підготовки для того, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему цінностей, відповідати запитам людства щодо змін у сфері роботи як у громадському, так і у приватному секторах.

Сучасна система освіти в Україні повинна давати студентам навички і знання відповідно до сьогоднішніх економічних потреб, забезпечувати державу висококваліфікованими фахівцями. Сьогодні, поточна потреба у фахівцях та кваліфікованих робітниках визначається в даний час Державною службою зайнятості на основі інформації роботодавців про наявність вакансій на ринку праці, результати якої дозволяють визначати дефіцит (надлишок) робочих місць по кожній професії у розрізі регіонів та по країні в цілому.

На сьогоднішній день склалась така ситуація, що новий механізм, визначення щорічної потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках у зв'язку з переходом на ринковий шлях економічного розвитку країни методологічно та організаційно до кінця не визначений. Склалась така ситуація, що ні сфера освіти, ні сфера ринку праці та зайнятості, ні сфера управління економікою, ні сфера державної статистики не володіють у повній мірі даними щодо динаміки, обсягів, статевовікової, кваліфікаційної, професійної структури кадрів.

На відміну від провідних країн світу (США, Німеччина, Китай, Японія, Франція та ін.) Україна, після розпаду СРСР, відмовилася від стратегічного планування та прогнозування, у т.ч. у галузевому, регіональному та професійному розрізах. Сфера підготовки кадрів для потреб ринку праці та економіки в цілому, починаючи з 1995 року майже повністю «відірвалася» від виконання соціально-значущої функції — підготовки висококваліфікованих фахівців і робітників, здатних після закінчення навчання успішно виконувати трудові функції на первинних посадах чи робочих місцях.

Ринок освітніх послуг висуває все більші вимоги до вищих навчальних закладів. Але, спостерігається тенденція, що більшість навчальних закладів перетворюється у «конвеєрні лінії, що продукують освітні послуги за дипломами, а не за якісними кваліфікаціями». Легкість доступу через комерціалізацію навчання до отримання університетської освіти, втрата системою професійно-технічних навчальних закладів базових підприємств, недостатнє фінансування матеріально-технічної бази та оплати праці викладацьких кадрів, створило передумови для зниження професійного рівня підготовки кадрів.

Також, спостерігається низький рівень мотивації молоді до отримання знань, навичок, умінь, що впливає на її здатність та компетенції до високопродуктивної, творчої праці, а роботодавців — до активної, у т.ч. фінансово-інституціональної, участі в означених процесах навчання та отриманні студентами практичних навичок з обраної спеціальності.

У країні протягом десяти останніх років не розроблялась стратегія економічного розвитку на середньострокову та довгострокову перспективу, не забезпечувалось прийняття (затвердження) прогнозних та програмних документів розвитку економіки країни, регіонів, районів, міст та галузей економіки на середньостроковий та короткостроковий періоди, як це передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. №621 (зі змінами), що негативно вплинуло на проведення розрахунків і прогнозування професійно-кваліфікаційної структури робочої сили.

Нині не функціонує повноцінна система кадрового планування на виробництві, мають поширення нелегальні трудові відносини, існує низка інших проблем, без розв'язання яких неможливо забезпечити виконання завдання з визначення обсягу потреби економіки та ринку праці у кваліфікованих кадрах в ринкових умовах господарювання.

Практично за всі роки формування ринкової соціально орієнтованої економіки відсутній узгоджений довгостроковий орієн-

тир пріоритетів розвитку української держави. Довгострокові стратегії залишалися декларативними документами, а реалізувалися лише короткострокові (щорічні) урядові програми. Програми економічного та соціального розвитку України середньострокової дії необґрунтовано випали із чинної системи державного планування, а прийняті Державні цільові програми не мають належної оцінки обсягів та якості робочої сили, яка залучатиметься до їх реалізації та обсяги створення нових робочих місць. Як правило, вони спрямовані на вирішення проблем лише окремо взятої галузі.

Для досягнення збалансованості обсягів і напрямів підготовки кадрів у відповідності до розвитку національної економіки потребує невідкладного удосконалення механізм формування та розміщення державного замовлення, за яким, (відповідно до Порядку формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 266), на підставі пропозицій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, установ, організацій Мінекономіки щорічно формує проект постанови Кабінету Міністрів України про затвердження обсягів державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів; на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб.

Про ефективність державного замовлення свідчать дані, що постійно фіксуються на вітчизняному ринку праці. Так, наприклад, серед незайнятих громадян, які шукали роботу у І півріччі 2010 року, більш ніж дві третини мали вищу або професійно-технічну освіту, серед яких значну частину становили висококваліфіковані працівники з високою заробітною платою за попереднім місцем роботи. За цей час на обліку в службі зайнятості перебувало 28,9 тис. бухгалтерів, для яких було зареєстровано лише 11 тис. вакансій; для 15,4 тис. економістів були актуальними 3,0 тис. вакансій. Те ж саме характерно для юристів, менеджерів різних рівнів, банківських працівників та інших спеціалістів з вищою освітою.

За даними Міністерства освіти і науки України, як основного замовника формування проекту обсягів державного замовлення на підготовку робітничих кадрів професійно-навчальними закладами, здійсненого на основі пропозицій місцевих органів управління освіти з урахуванням необхідності задоволення потреб регіонального ринку праці та забезпечення умов для реалізації

конституційного права громадян безоплатно здобувати первинну професійно-технічну освіту за конкретними угодами між навчальними закладами та роботодавцями, прийом учнів та випуск робітничих кадрів із професійно-технічних закладів передбачено збільшити проти минулого року відповідно на 10,5 і 4,5 %, тобто в обсязі відповідно 222,9 та 211,2 тис. осіб.

Робітничі професії у 2010 році отримають за напрямом підготовки металургійне виробництво — 1036 осіб, гірничодобувна промисловість — 2820 осіб, сільське господарство — 26 099 осіб, залізничний транспорт — 4 106 осіб, будівельні, монтажні і ремонтно-будівельні роботи — 29 458 осіб, швейне виробництво — 9 184 особи, захист цивільного населення — 4 000 осіб, зв'язок — 1818 осіб тощо.

Однак, діючий порядок формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців потребує удосконалення нормативно-правової бази, а саме, прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів для державних потреб і контролю за їх виконанням».

З метою максимального наближення показників державного замовлення на підготовку фахівців до потреб ринку праці, проектом такого Закону передбачено надання Мінекономіки повноважень щодо формування державного замовлення на наступний рік відповідно до тенденцій, що склалися на ринку праці, кількості вакансій, чисельності осіб, що шукали роботу, у розрізі професій, кількості випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів, що звернулися до служби зайнятості за сприянням у працевлаштуванні у розрізі професій, напрямів підготовки (спеціальностей) за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Реалізація закону, при умові його прийняття, дасть змогу законодавчо впровадити підходи до удосконалення формування та розміщення державного замовлення на підготовку кадрів та максимально привести його обсяги у відповідність до потреб ринку праці.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, ми розглянули лише окремі проблеми сучасної професійної освіти. Однак уже тепер зрозуміло, що стан освітнього простору України є вкрай суперечливим, для здійснення обґрунтованих розрахунків з визначення потреби економіки та ринку праці у кваліфікованих кадрах необхідно забезпечити розроблення стратегії розвитку

(структурної перебудови) економіки країни, інших програмних та прогнозних документів економічного розвитку, здійснення інших заходів, спрямованих на удосконалення механізму визначення щорічної потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках відповідно до програм розвитку сфер економіки та регіонів.

Література

1. *Антонюк В.П.* Оцінка та забезпечення розвитку людського капіталу України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. — Донецьк: ДНУ, 2008. — 36 с.
2. Програма економічних реформ в Україні на 2010—2014 рр. — Реформа системи освіти. — Інтернет ресурс: [www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL]
3. Всесвітній економічний форум, 13 квітня 2010 р. Інтернет ресурс: [www.feg.org.ua/docs/Final_Ukr_2010]
4. *Воронина А.А.* Экономические проблемы образования: теория и практика. — СПб: Питер, 2006. — 416 с.
5. *Жамина В.А.* Образование и наука. — М.: Финансы, 2007. — 378 с.
6. *Кузьмина Я.И.* Экономика и образование. — М.: Финансы, 2007. — 280 с.
7. *Коровкин А.Г., Королев И.Б.* Макроэкономический анализ взаимосвязи динамики отраслевых рынков труда и системы образования // Проблемы прогнозирования. — 2005. — №4. — С. 23—35.
8. *Семикіна М.В.* Якість знань вітчизняних кадрів в контексті взаємодії навчальних закладів і бізнесу // Ринок праці та освіта: пошук взаємодії. — К.: Таксон, 2007. — 198 с.
9. Участие бизнес-сообщества в проектировании, реализации и аккредитации инновационных образовательных программ высшего профессионального образования / С.Р. Борисов, Г.Х. Лобанов, Л.Ф. Олейник, Ю.С. Песоцкий, К.К. Покровский, А.М. Салецкий. — М.: Изд-во МГУ, 2007. — 150 с.
10. *Гнибіденко І.* Трудова зайнятість — важлива складова соціальної політики // Праця і зарплата. — 2007. — № 47. — С. 4, 5, 7.
11. *Бердичевская М.* Ремонт в кузнице кадров // Эксперт Украина. — 2007. — С. 16—24.
12. *Ярошенко Г., Заков І.* Розвиток механізму взаємодії ринку праці і професійної освіти України // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 6. — С. 25—29.
13. *Гнибіденко І.* Трудова зайнятість — важлива складова соціальної політики // Праця і зарплата. — 2007. — № 47. — С. 4, 5, 7.
14. *Мельник С.* Куються кадри. Зайві? // Урядовий кур'єр. — 2008. — 29 лютого. — С. 18—19.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2010.